РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Надя Манолова-Николова,

Софийски университет „Св. Климент Охридски”,

относно материалите,

предоставени в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 2.2. История и Археология (История и култура на Балканите през XV – XVII век) в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ – ЦСВП „Проф. Иван Дуйчев“, обявен в ДВ, бр. 5 от 17.01.2025 г.

1. Данни за конкурса

В обявения конкурс за „доцент“ по професионално направление 2.2. История и Археология (История и култура на Балканите през XV – XVII век) за нуждите на ЦСВП „Проф. Иван Дуйчев“, участва единственият кандидат гл. ас. д-р Светозар Симеонов Ангелов. Процедурата и произтичащите от нея изисквания съгласно Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника на Софийския университет са спазени, видно от представената документация. При запознаването ми с нейното съдържание не установих допуснати нарушения, но са направени правописни грешки. Изпълнени са минималните национални изисквания по чл. 26 от ЗРАСРБ за съответната научна област и професионално направление 2.2. История и Археология.

2. Данни за кандидата

Гл. ас. д-р Светозар Ангелов завършва специалност История със степен магистър в Историческия факултет на СУ през 1999 г. Защитава успешно специфичната за ИФ дипломна работа на тема: „Византийският литургичен модел и неговото влияние върху идейната програма на църквата „Св. Георги“ в Колуша – Кюстендил“. С постигнатото ниво в тази проблематика, Ангелов трайно се ориентира към интердисциплинарна работа в сферите на историята и изкуствознанието.

В периода – 2000 до 2011 г. работи като инспектор в Център „Проф. Ив. Дуйчев“, а от 2011 г. до сега е главен асистент в същото научно звено. Междувременно е приет за обучение в докторска степен във времето от 2005 до 2008 г. През 2009 г. защитава доктората си на тема „Монументалната живопис в Западна България през XVI в. (Софийско и

Кюстендилско) - консерватизъм и иновации“ с научен ръководител проф. Аксиния Джурова. Овладява руски и френски език на добро ниво, а английски на основно.

Участва в два големи проекта по Фонд „Научни изследвания“ към МОН, като член на научните екипи. Тематиката на проектите е обвързана с изучаването на културно-историческото наследство в западнобългарските земи и изготвянето на електронна платформа за обучение по кодикология, палеография, архивистика и документалистика с херменевтика на базата на ръкописното и документалното наследство, съхранявано в Център „Проф. Ив. Дуйчев“ (КП06-ОПР-05/12, 2018; КП06Н30/4, 2018). Участва още в други шест проекта, с подобна проблематика, между които „Наследство БГ“. Системно се включва и в редица научни конференции[1], като предлага разнообразни теми от изследователската си лаборатория.

Натрупаният опит с научната работа в тези посоки и в обучението на бъдещи кадри за работа с културното наследство, безсъмнение оформя д-р Св. Ангелов като съвременен и добре подготвен интердисциплинарен изследовател и преподавател. Същевременно предприема редица теренни проучвания в подкрепа на научните си издирвания и за опазване на културните паметници от различни епохи. В периода 2007 – 2014 г. организира изложби в България и в Братислава, чиято основна цел е популяризиране на старото църковно-документално наследство. Макар в автобиографията си той да не е посочил лица за контакти, без съмнение екипът на Център „Проф. Ив. Дуйчев“ разчита много на неговите добри умения и научни компетенции.

3. Описание на научните трудове

Гл. ас. д-р Св. Ангелов представя на конкурса за хабилитация основния си труд – монографията „Кюстендил като духовен християнски център през вековете. Митрополитският храм „Успение Богородично“. София, 2025. ISBN 978-619-93223-1-4 (pdf) Заедно с нея са предоставени още двадесет и четири научни труда. От тях още една книга в съавторство с Явор Митов, две са научните публикации в реферирани списания, с Q2 и Q3, две студии в съавторство с Калина Минчева и Мария Полимирова са публикувани в поредицата ГСУ и сборник; шест статии са в сборници, от които две в съавторство с К. Минчева и Аксиния Джурова в Македонски научни издания, други тринадесет статии са публикувани в

[1] Участието в научни конференции не е представено достатъчно пълно и конкретно!

периодични списания, две от тях са в съавторство с Мария Полимирова. В по-голяма част от приложените трудове ясно са разграничени текстовете в съвместните публикации, чиито автор е д-р Ангелов.

Всички трудове свидетелстват за широките научни интереси и добрата практика на автора. Същевременно те отразяват етапите, през които преминава неговото формиране като теренен изследовател и учен. По мое мнение, посочените в справката и предоставени за рецензиране трудове са съобразени с изискванията на конкурса и ги приемам без забележки. Приложената справка за откритите цитирания на трудовете на автора показва тяхната сравнително добра разпознаваемост в научните среди. Видно е, че д-р Ангелов е перспективен млад изследовател и преподавател, необходим кадър за развитието на ЦСВП „Проф. Иван Дуйчев“ към Софийския университет „Св. Климент Охридски“

4. Научни приноси

Основно и най-значимо място сред представените за рецензиране трудове има новоизлязлата монография на гл. ас. д-р Ангелов „Кюстендил като духовен, християнски център през вековете. Митрополитският храм „Успение Богородично“. София, 2025 г. Двете основни цели на изследването са да се направи един цялостен преглед на историята на гр. Кюстендил като духовен, християнски център и да се проследи историята на основния, митрополитски храм в него „Успение Богородично“. Правилно са формулирани основните задачи във връзка с реализацията на така поставените цели. Изградена е подходяща структура, състоящата се от исторически преглед на кюстендилското минало, с оглед мястото на града в християнската карта, подробно изследване на храма, с неговите старопечатни книги, заключение и приложение с използвани и цитирани източници.

Авторът работаи с разнообразни, по характер и време, източници, част от тях са известни на науката, но други са въведени в научно обръщение от него. Кюстендил е един от много изследваните градски центрове в българските земи и литературата, създадена назад във врмето е значителна. Това не е попречило на д-р Ангелов смело да навлезе отново в градската история, но като част от историята на християнството по нашите земи и във връзка с централния кюстендилски храм „Успение Богородично“. От своя страна този подход изисква разнообразие от прилагани методи, съчетавайки исторически и изкуствоведски похвати на работа. Справедливо и много уважително е посочено

значението на последните реставрационни работи в храма, благодарение на които са възможни до голяма степен новите констатации и изводи.

Убедителен е текстът за ролята и важността на Пауталия като епископски център през Късната Античност, с влияние на западните християнски паметници. Макар нелесно, направеното изложение върху средновековната история на града е много ценно и поради съставения списък на висшите духовници в него, като се използват достижения и източници от различно естество. Ценно, защото в българската историография за повечето от християнските центрове това не е направено. Цялостният „разказ“ за миналото на Кюстендил доказва важността на града в духовен план, но и големите изменения през които преминава във вековете. Текстът е изграден професионално, увлекателно и убедително. Открояват се „празните“ периоди, за които няма достатъчно сведения и необходима още изследователска работа.

Втората част на книгата е приносна, разглеждаща основни въпроси от историята на митрополитската църква „Успение Богородично“. Ранната история на храма е предатирана към средата на XVIII в., с вероятно преместване на митрополията в Кюстендил към това време. Убедителен е изводът за уникалността на интериорните решения и изработката на централния иконостас.

Следва детайлен анализ на иконите, иконостасите и останалите елементи от църковния интериор. Най-ранните са датирани от XVI – нач. XVII в., което дава основание на мнението за доста по-ранното съществуване на храма. Направени са редица доуточнявания относно авторство и време на създаване на иконите и стенописите. Подчертани са някои уникални, неоткрити в други храмове решения и изпълнения, като дъговидните по тип икони от царския ред в църквата и др.

Направен е анализ още на църковната библиотека, в която има ценни и редки книги, с интересни и важни за историята летописни бележки. Бих пожелала тяхното съдържание да се обвърже по възможнст с историята на самия град. Приложението със списъка на всички известни до този момент епископи и митрополити в Кюстендил е още един принос към църковната история по нашите земи.

Забележки имам към заключението, в което се повтарят направени вече изводи, звучи тромаво и завършва с неубедителното обобщение, че храмът все пак запазва своите тайни? При цитирането на някои от източниците се допускат различия, напр. № 48, в електронния вариант на книгата има пропуснати текстове – с. 122, 144 -145.

В обобщение може да се изтъкне, че книгата съдържа един нов ценен прочит на историята на храма, отворен към бъдеща работа и допълнения. Безспорно тя доказва много добрите професионални умения и натрупания опит на автора.

В конкурса за доцент, д-р Ангелов участва и с други изследвания, близки по тематика с основния труд. Д-р Ангелов има съществени приноси чрез публикуването на неразчетени и неизвестни надписи и текстове от църковната стенопис за времето от XV в. и сл. Такъв е примерът с публикацията на надписите около изображенията на двамата химнописци св. Йоан Дамаскин и св. Козма Фаюмски в църквата „Св. Георги“ в Кремиковския манастир. Авторът осъществява по-точно четене и разбиране съдържанието на стенописен надпис в пещерата над манастира „Св. Йоан Касинец“ край Враца, като изтъква оригиналността на традиционната връзка между надписи и ръкописна практика при поменалните и погребалните артефакти. Не по-малко важни са неговите разчитания на надписи в Трънския манастир „Св. Арх. Михаил и Гавраил“ и „Марковата“ църква край Велес.
Значителна част от работата на д-р Ангелов се основава на архива на известния наш изследовател, проф. Асен Василиев. Опирайки се на неговите безценни наблюдения и констатации, д-р Ангелов постига нови уточнявания, корекции и открития със значима стойност за нашата наука /материали № 6, 8, 9, 16 от списъка с научните трудове/.
От статията, посветена на фотоархива на Анна Рошковска /№18/ проличава не само неговата ценност, но и големите възможности за бъдеща научна работа, които предоставя не само този архив съхраняван в Центъра, а и други подобни архивни материали в него.
Доста от представените трудове на д-р Ангелов са посветени на проблеми, свързани със църковна украса на храмовете. Такива са аналитичните текстове, посветени на църквата край Бобошево „Св. Тодор“ № 10, относно изобразяването на св. Сава Сръбски през османския период в България № 11; особеностите в идейната програма на църквата в кв. Колуша, Кюстендил № 12; църквите в селата Горановци и Вуково № 20, 22, 23; църквите „Св. Атанасий“ в Бобошево и „Спасовица“ № 23, 24. Във всяка публикация, чрез детайлен

анализ на постигнатото до този момент относно паметника, д-р Ангелов добавя своя оригинален прочит, обоснована хипотеза или доказано твърдение.

Много харесвана от мен е статията, която прокарва тезата за влиянието на ранните печатни книги върху монументалната религиозна живопис в Западна България в първите векове на османското управление. Струва ми се, че в тази посока има още какво да се направи.

Интересна и приносна е статията, относно дейността на проф. Ив. Дуйчев в Костур по време на Втората световна война, с факти и документи доказващи патриотичната му работа в полза на българите там /№ 19/.

В съвместната книга с Явор Митов за църквата в с. Горановци „Св. Арх. Михаил“, д-р Ангелов е написал втората глава. В нея са разгледани архитектурата и стенописите в храма, като авторът изхожда от вече направените проучвания на Вера Иванова, Андрей Протич, Ас. Василиев, Велда Марди-Бабекова, Кръстьо Миятев, Маграрита Коева, Бисерка Пенкова и др. Справедливо е оценен приносът на Ангел Ангелов в архитектурното изучаване на този тип църкви, както и на авторите, издали Корпуса на стенописите в България през XVI век. Аналитичното им представяне е съпроводено с извеждане на основните различия в схващанията относно времето на създаване и живописване на храма. Приема се и тезата за по-ранна датировка от XV – XVI в. на базата, че храмът има зидан иконостас, разпространен в тази епоха на Балканите и в Западна България, вкл.в Билинския манастир. Д-р Ангелов приема, че чрез анализа на иконографията и стила на стенописите трябва да се прецизира тяхната датировка.

Направеният анализ на всички оцелели стенописи от основните архитектурни елементи на църквата следва утвърдения в последните десетилетия подход/маниер да се съчетават текстовете за съответните свети персонажи, с разчитане на оцелелите надписи около тях и с историята на тяхното утвърждаване в християнската доктрина. Този изключително полезен подход дава отлични резултати в цялостното оценяване на храма, той е и показателен за дълбочината на познанията и уменията, приложени от автора. Затова убедително в края на втора глава е направен изводът, че църквата на с. Горановци е един от малкото запазени паметници от началото на XVI в. в Кюстендилския регион. Цялостната ми преценка за книгата е много добра и по мое мнение тя е своеобразен пример за подобна работа над други паметници от този период, с които за наша радост съществуват все още в Западна България.

Заключение

След запознаването ми с представените по конкурса материали и научни трудове с посочването на техните научни приноси, натрупания теренен и изследователски опит на кандидата, при все някои дребни забележки, намирам за основателно да дам своя положителен вот за избор на гл. ас. д-р Светозар Ангелов на академичната длъжност „ДОЦЕНТ“ по професионално направление 2.2. История и Археология (История и култура на Балканите през XV – XVII век) в Софийския университет „Св. Климент Охридски“,
за нуждите на ЦСВП „Проф. Иван Дуйчев“.

25 април 2025 г. Надя Манолова-Николова .....

София проф. д-р Надя Манолова-Николова